

Halav Yisrael *The Laws of Milk*

A class by Rabbi Yonatan Y. Halevy

ונשקול מיניה קלי וניקום כיון דבטהור נמי איכא נסיובי
דלא קיימי ליכא למיקם עלה דמילתא

The Gemara raises a difficulty: But in that case, let him take a bit of milk and curdle it, to test whether or not it has been mixed with the milk of a non-kosher animal: If it curdles completely, it is kosher; if some milk is left over, it is not. The Gemara explains: Since there is also whey in kosher milk, which does not curdle, there is no way to establish the halakhic matter with regard to it. Even kosher milk will not curdle completely, and therefore this is not a reliable method to determine the halakhic status of the milk.

ואב"א אפי' תימא דקבעי לה לגבינה איכא דקאי ביני
אטפי:

The Gemara presents an alternative suggestion: And if you wish, say instead that you may even say that the concern applies where he intends to use the milk to make cheese, as there is milk that remains between the crevices of curdled cheese, and therefore there is a concern that drops of non-kosher milk might be mixed with it.

(3) מאמר "חלב נכרי" – מאת אביעד בינשטוק
(ישיבת הר עציון – בשבתך – שיעורים במסכת
עבודה זרה)

הגמרא קובעת כי חלב טמא אינו מתגבן. במחקר שנעשה
באוניברסיטת בר אילן, בשיתוף עם המעבדה לחקר
החלב, נבדקה הטענה הנ"ל.

לצורך בחינת מדד זה נבדק חלב של יונקים שונים בשתי
שיטות. הראשונה, נעשתה מיד לאחר החליבה
באמצעות אנזים ראנין כפי שמקובל בשיטה המסורתית,
והשנייה נעשתה במעבדה במכשיר האופטיגרף
(Optigraph), המאפשר קבלת בדיקות מהירות הקרשה
וחוזק הגבן.

(1) משנה – עבודה זרה (ב:ו)

אלו דברים של גוים אסורין ואין אסורין אסור הנאה.
חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, והפת, והשמן
שלהן. רבי ובית דינו התירו בשמן. ושלקות, וכבשין
שדרכן לתת לתוכן וזו והמין, וטרית טרופה, וציר שאין
בה דגה כלבית שוטטת בו, והחלק, וקרט של חלתית,
ומלח סלקונטית, הרי אלו אסורין ואין אסורין אסור
הנאה.

(2) תלמוד בבלי – עבודה זרה (לה:)

חלב למאי ניהוש לה אי משום איחלופי טהור חזור טמא
ירוק ואי משום איערובי ניקום דאמר מר חלב טהור
עומד חלב טמא אינו עומד

The Gemara asks: Concerning milk, with regard to what need we be concerned? Why is the milk prohibited? If it is due to the concern that a gentile might exchange the milk of a kosher animal with the milk of a non-kosher animal, this concern is unfounded, as kosher milk is white whereas non-kosher milk has a green tinge to it, and therefore they are easily distinguishable. And if it is prohibited due to the concern that it might be mixed with non-kosher milk, let the Jew curdle the milk obtained from the gentile, as the Master said: Milk from a kosher animal curdles, but milk from a non-kosher animal does not curdle.

אי דקא בעי לגבינה ה"נ הכא במאי עסקינן דקא בעי ליה
לכמכא

The Gemara answers: If one desires to eat it as cheese, indeed, one can simply curdle it, as the milk of non-kosher animals does not curdle. What are we dealing with here? We are dealing with a case where one desires to use the milk in kamkha, also known as kutaḥ, a food item that contains milk.

(6) משנה – עבודה זרה (ג:ז)

אלו מותרין באכילה. חלב שחלבו עכו"ם וישראל רואהו. והדבש. והדבדניות אף על פי שמנטפין. אין בהם משום הכשר משקה. וכבשין שאין דרכן לתת לתוכן יין וחומץ. וטרית שאינה טרופה. וציר שיש בה דגה. ועלה של חלתית. וזיתים גלוסקאות המגולגלין. רבי יוסי אומר השלוחין אסורין. החגבים הבאים מן הסלולה אסורין. מן ההפתק מותרין. וכן לתרומה.

And these are permitted for consumption: Milk that was milked by a gentile and a Jew watched him doing so; and honey; and grape clusters [davdevaniyyot] which, despite the fact that they are dripping juice, are not subject to the halakhot of susceptibility to ritual impurity caused by contact with that liquid; and pickled vegetables whose usual manner of preparation does not involve adding wine and vinegar to them; and tarit fish that is not minced; and brine that has fish in it; and the leaf of a hiltit plant; and rolled olive cakes [geluskaot]. Rabbi Yosei says: Overripe olives are prohibited. Locusts that come from a salesman's basket are prohibited, whereas those that come from the storeroom [heftek] are permitted; and likewise with regard to the portion of the produce designated for the priest [teruma], as will be explained in the Gemara.

(7) תוספות – עבודה זרה (לט:ט)

תנינא להא דת"ר - תימה דהא תני במתני' וישראל רואהו משמע הא לא חזי ליה כל שעתא אסור! וי"ל דרואהו לאו דוקא אלא ר"ל יכול לראותו.

(8) מרדכי – סימן תתכ"ו

וכן כתב ה"ר פרץ זצ"ל בפסקיו, דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות ישראל שם בתחילת החליבה פן יערב או ישים העובד כוכבים חלב טמא בכלי, קודם שיבא הישראל.

תוצאות הבדיקה הראו על יצירת גבן בחלב של פרה, עז, כבשה, ג'אמוס, יחמור אירופאי, אייל אדום, יעל וג'ירף - המוגדרים כבעלי חיים טהורים. לעומת זאת, לא נוצר גבן מהיונקים הבאים המוגדרים כבעלי חיים טמאים: חלב סוסה, נאקה, אלפקה, ארנבון, קוף, כלבה, חזירה וחלב אם.

המחקר חושף בין היתר את העובדה שלא ניתן לייצר גבינת גמלים בשיטה המסורתית הרגילה (בניגוד לפרסומים מסחריים שונים) והדבר מתאפשר רק על ידי ערבוב עם חלב בהמות טהורות או באמצעות תוספים אחרים, עובדה שכבר מופיעה במקורות הלכתיים קדומים ("בדד - כתב-עת לענייני תורה ומדע", אוניברסיטת בר-אילן - ג'יבון חלב: קריטריון כשרות להבחנה בין בעלי חיים טהורים לטמאים).

(4) מאירי – שם

ופי' הטעם בגמ' שמא מאחר שחלבה למכרה, עירב לתוכו חלב טמא לרבות בשיעורה. ואפילו רוצה אותה הישראל לגבנה יש לחוש לצחצוחים שבו כמו שהתבאר.

(5) מו"ר הרב יעקב פרץ – אמת ליעקב: ארחות הרב וקהלתו – פרק ז' סימן ד' ס"ק לה

טעם איסור חלב טמא ותוקפו. האם נאסר במנין, ולכן אפילו במקום ובזמן שאין בהמה טמאה מצויה לחלוב ממנה, אסור, או לא נאסר במנין אלא משום חשש דבר טמא, ולכן כשאין דבר טמא מצוי, מותר.

וכדעה זו כן סוברים: הרמב"ם, הרשב"א, סמ"ג, תשובת הגאונים, הרמב"ן, הריטב"א, הריב"ש, הרשב"ץ, פרי חדש, פרי תואר. ועוד פוסקים רבים. עיין בשדי חמד מערכת חלב של נכרי אספת דינים.

ויש פוסקים שסוברים, שחלב של גוי נאסר במנין.

יג [טו] האוכל גבנת הגויים, או חלב שחלבוהו ואין ישראל רואהו--מפני אותו מפת מרדות. החמאה שלגויים--מקצת גאונים התירוה, שהרי לא גזרו על החמאה, וחלב הטמאה אינו עומד; ומקצת גאונים אסרוה, מפני צחצוחי חלב שישאר בה, שהרי הקוס שבחמאה אינו מערב עם החמאה כדי שיבטל במעוטו, וכל חלב שלקח חוששין לו, שמא ערב בו חלב טמאה.

יד [טז] יראה לי שאם לקח חמאה מן הגויים, ובשלה עד שהלכו להן צחצוחי חלב--הרי זו מתרת: שאם תאמר נתערבו עמה ונתבשל הכל, בטלו במעוטן. אבל החמאה שבשלו אותה גויים--אסורה משום געולי גויים, כמו שיתבאר.

טו [יז] ישראל שישב בצד העדר שלגוי, והלך הגוי והביא לו חלב מן העדר--אף על פי שיש בעדר בהמה טמאה--הרי זה מתר, ואף על פי שלא ראה אותו חולב: והוא, שיכול לראותו כשהוא חולב כשיעמד, שהגוי מתירא לחלב מן הטמאה, שמא יעמד ויראה אותו.

י [יב] חלב בהמה טמאה, אינו נקפה ועומד בחלב הטהורה; ואם נתערב חלב טהורה בחלב טמאה--כשתעמיד אותו--יעמד חלב הטהורה, ויצא חלב הטמאה עם הקוס שלגבנה. **[יג]** ומפני זה יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד גוי אסור, שמא ערב בו חלב בהמה טמאה; וגבנת הגויים מתרת, שאין חלב בהמה טמאה מתגבן. אבל בימי חכמי משנה גזרו על גבנת הגויים, ואסרוה מפני שמעמידין אותה בעור הקבה שלשחיתתן שהיא נבלה.

יא ואם תאמר ונהלא עור הקבה דבר קטן הוא עד מאוד בחלב שיעמד בו, ולמה לא יבטל במעוטו--מפני שהוא המעמיד את הגבנה; והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד, הרי הכל אסור כמו שיתבאר.

יב [יד] גבנה שמעמידין אותה גויים בעשבים, או במי פרות כגון שרף תאנים, והרי הן נפרין בגבנה--הורו מקצת גאונים שהיא אסורה: שפבר גזרו על כל גבנת הגויים, בין שהעמידה בדבר אסור בין שהעמידה בדבר מתר--גזרה, משום שהעמידה בדבר האסור.

פרק יז

המרס, מתר. וכן מורין בכל דבר שחוששין לו שמא ערב בו הגויים דבר אסור--שאין אדם מערב היקר בזול, שהרי מפסיד; אבל מערב הזול ביקר, כדי להשתפר.

כג [כה] ומפני מה אסרו חמץ שכר שלגויים, מפני שמשליכין לתוכו שמרי יין; לפיכך הנלקח מן האוצר, מתר. **[כו]** המרס--במקום שדרכו לתת לתוכו יין, אסור; ואם הנה היין יקר מן

שלחן ערוך – יורה דעה – סימן קטו

דין חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, וגבינה וחמאה, ובו ג' סעיפים
עם סיכומיו של מו"ר הרב יעקב פריץ שליט"א

(א) חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, אסור, שמא ערב בו חלב טמא. הנה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו, מתר, אפלו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב. הנה לו דבר טמא בעדרו, והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצדו, ישראל, אפלו אינו יכול לראותו פשהוא יושב, אם יכול לראותו פשהוא עומד, מתר, שירא שמא יעמד ויראהו, והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל.

הגה: ולכתחלה צריך להיות הישראל בתחלת החליבה ויראה בפלי שלא יהיה בפלי שחולבין בו דבר טמא (א"ו האר"ך פל"מ"ה). ונהגו להחמיר שלא יחלב בפלי שדרכו של עובד כוכבים לחלב בו, שמא נשארו בו צחצוחי חלב של עובד כוכבים (שם). מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה (ש"ד ועס"ק ח').

ושפחות שחולבות בהמות בבית ישראל או בדיר שלהם, כל מקום שאין בית עובד כוכבים מפסיק ואין לחוש לדבר טמא, מתר אפלו לכתחלה להניח אותן לחלב, אף על פי שאין שם ישראל פל"ל, דמאחר שהוא בבית ישראל או בשכונתו אין לחוש לדבר טמא (ש"ד סימן פ"ב בשם ר"ת ומהרא"י שם). אבל אם בית עובדי כוכבים מפסיק, צריך להיות ישראל, כאלו חולבות בבית עובד כוכבים (או"ה שם).

ואפלו ישראל קטן או קטנה מועילים, דהעובד כוכבים מרתת לפניהם (ג"ז שם).

ואם חלבו עובד כוכבים מקצת בהמות ולא היה שם ישראל, ואחר כך בא ישראל אל האחרים, עכשו בזמן הנה שאין חלב דבר טמא מצוי פל"ל, מתר (הגהות ש"ד). מיהו אם לא בא שם הישראל עד אחר שחלבו כלם, הוי כחלב שחלבו עובד כוכבים דאסור אף על פי שאין דבר טמא בעדרו (בית יוסף בשם הר"ף ובשם סמ"ק). חלב של עובדי כוכבים אוסרים פלים שנתבשלו בהם כשאסור, אף על פי שאינו רק ספק שמא ערב בה דבר טמא. וכן גבינותיהם (תשובת הרשב"א סימן קמ"ג ובאר"ך), אבל לא חמאה שלהם, אפלו במקום שנהגו בה אסור אינה אוסרת הפלים שנתבשלה בה ולא תערבת שלה, שאם נתערבה בהתר, הפל שרי (בערוך) כדלעיל גבי פת של עובדי כוכבים. ועין לעיל סימן קי"ב (תשובו' מהרי"ל ל"ח ואו"ה שם). חלב של עובדי כוכבים שנאסרה, אינו מועיל אם יעשו אחר כך גבינות או חמאה ממנה, אלא נשארת באסורה וכל מה שנעשה ממנה אסור (מרדכי פא"מ ונאגדה שם ותשובת מהר"ם סי' רי"ו ואו"ה ורשב"א ובית יוסף ונראה לומר שכ"ד הרמב"ם ודלא פה"ה המגיד).

(ב) גבינות העובדי פוכבים, אסרום מפני שמעמידים אותם בעור קבת שחיתתם שהיא נבלה. ואפלו העמידוהו בעשבים, אסורה. הגה: וכן המנהג, ואין לפרץ גדר (בית יוסף), אם לא במקום שנהגו בהם החר מקדמונים. ואם הישראל רואה עשית הגבינות והחליבה, מחר (אגור פ' שואל). וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו. ואם ראה עשית הגבינות ולא ראה החליבה, יש להתיר בדיעבד, כי אין לחוש שמא ערב בו דבר טמא מאחר שעשית הגבינות מן החלב, כי דבר טמא אינו עומד, ובנדאי לא ערב בו העובד פוכבים מאחר שדעתו לעשות גבינות (הגהות אשר"י פא"מ ובאר"ך). ומכל מקום אסור לאכל החלב כד (שם).

(ג) החמאה של עובדי פוכבים, אין מוחין לאנשי המקום שנוהגין בו החר. ואם רב בני המקום נוהגים אסור, אין לשנות. ובמקום שאין מנהג, אם בשלה עד שחלכו צחצוחי החלב, מתרת. הגה: גם מחר לבשלה לכתחלה כדי שחלכו צחצוחי חלב (בית יוסף). ואם בשלה עובד פוכבים, מתרת, דסתם פליהם אינן בני יומן (בית יוסף לדעת הפוסקים). ואם הולך במקום שאין אוכלין אותה למקום שאוכלים אותה, אוכל שם עמהם, אבל אסור להביאה עמו ולאכלה במקום שנוהגים בה אסור, אם לא שיש בה החר שהיא במקומות המתרים. וההולך במקום שנהגו בה החר למקום שנהגו שם אסור, אסור לאכלה שם (אר"ך). ויש אומרים דה"ה אם הובאה במקום החר למקום אסור, נמי אסורה, אפלו יש בה החר (תשובת מהרי"ל סימן ל"ה). וקבי נהוג.

יוקרו וחשיבותו אצל הישמעאלים וכמו שביארנו זה מהגמרא ומגדולי הפוסקים ז"ל.

4) הרב שלמה בן שמעון דוראן – שו"ת הרשב"ש (סימן תקנד)

עוד שאלת. עיר שבהמותיה סמוכות לה ואינן נכנסים לתוכה ולנים בגנות מחוץ לחומה והדבר ידוע שאין ביניהם בהמה טמאה אם מותר לשתות מאותו חלב אעפ"י שאין ישראל רואהו.

תשובה. בפרק אין מעמידן תנן, ואלו דברים מותרים חלב שחלבו גוי וישראל רואהו, וקאמר עלה בגמרא תנינא להא דתנו רבנן ישראל יושב בצד עדרו של גוי וגוי חולב ומביא לו חלב ואינו חושש, היכי דמי אי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי מותר אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא לא לעולם דאיכא דבר טמא בעדרו וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה מהו דתימא כיון דאי יתיב ולא חזי ליה אימא חולב ומייתי ליה קמ"ל כיון דאי קאים חזי ליה אירתותי מירתת סבר דילמא קא חזי ליה ולא מערב.

ומדקא הוי תלמודא אי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי מותר, נראה דלא הוי איסור אלא כי הוי בעדרו דבר טמא.

ותו, מדקא פשיט ואי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא, **משמע דפשיטא ליה לתלמודא דאי ליכא דבר טמא בעדרו שהוא מותר, ואין איסורו משום גזרה כמו הגבינה שאיסורה הוא משום גזרה אבל איסורו הוא משום ספיקא בלחוד, וכן מוכח בירושלמי כתבו הריא"ף ז"ל בהלכותיו.**

ועל סמך דבר זה היה מתיר אדוני אבי מורי הרשב"ץ ז"ל לקנות חלב מהבתים אשר בעיר אעפ"י שאין ישראל רואהו, כל שהדבר ידוע שאין באותה חצר בהמה טמאה, וסברא נכונה היא למבין אותה.

ואני אומר שחשש בהמה טמאה בארצות אלו על שני מינים, או מחשש חלב גמלה או מחשש חלב חמורה וסוסייה.

והנה חלב הגמלים לפי הנודע מהם הוא חשוב אצלם בארצות אלו ואינם נותנים אותו אלא לחשובים, ואם הדבר הזה הוא אמת ליכא למיחש לערובי, דחלב של גוי

1) הרב דוד הלוי סגל – טורי זהב – שם (ס"ק ג')

לראותו כשהוא עומד. - נראה דכ"ש דמהני כשהוא יוצא ונכנס.

2) הרב שבתי הכהן – שפתי כהן – שם (ס"ק ד')

שירא שמא יעמוד כו' - ולפ"ז נראה דאפילו יוצא ונכנס מותר כיון דטעמא הוא **משום דמירתת** והכי אמרינן לקמן סי' קי"ח ור"ס קכ"ט דהמניח עובד כוכבים אצל דברים שאם הוחלפו יש בהם איסור תורה מותר ביוצא ונכנס מטעמא דמירתת וכ"כ בפרישה ס"ג והוסיף **דה"ה אפילו אינו יושב תמיד אלא יוצא ונכנס ויושב שרי וכ"ש יוצא ונכנס למקום החלב.**

3) שו"ת חוט המשולש - נמצא בסוף שו"ת תשב"ץ חלק ד – טור א סימן לב

[ספר יקר הערך הנקרא בשם החוט המשולש, שחקרו והכינו בעומק עיונם ורוחב שכלם, שאלות ותשובות השייכים לטור חושן משפט, שנשאלו כענין והשיבו כהלכה המאורות הגדולים אשר אור תורתם זורחת בעיר ואם בישראל אר"גיל יע"א, הלוא הם כמהור"ר שלמה דוראן האחרון, וכמהור"ר [שלמה] צרור, וכמהור"ר אברהם אבן טוואה זצוק"ל. אזר כגבר חלציו החכם הנ"ל [כמוה"ר מאיר קרשקש נר"ו] להוסיף ולחבר שלטי אלה הגבורים לתשב"ץ ז"ל, לתשלום המלאכה ותפארת החכמים אשר בהם יחכמו, כי אלו ואלו דברי אלהים חיים. – ציטוט מתוך "הסכמת רבני וגאוני ק"ק אמשטרדם יע"א, הלוא המה ב' מאורות הגדולים המשמשים בכתר אחד בק"ק ספרדים ה"י" – הרב דוד ישראל עטיאש והרב יצחק חיים נ' דנא די בריטון]

וכן מורי רבי החסיד כמה"ר יוסף אבן דבי זל"ה שהיו כל הנהגותיו על פי הרמב"ם ז"ל היה שותה החלב שחלבו עכו"ם אע"פ שאין ישראל רואהו בארצנו זאת ואמר לנו שהוא ז"ל עושה כן על דעת הרמב"ם ז"ל כי כן כתב ז"ל וכזה מורין בכל דבר שחוששין לו וכו'. וכפי זה בארצנו זאת שחלב הגמלים הוא ביוקר מחלב בהמה טהורה אין חוששין לתערובת ולזה היה הוא ז"ל שותהו.

ויצא לנו הדין שהחלב בארצנו זאת גם אם אין ישראל רואהו כשחלבו מותר הוא מתרי טעמי דקאמרינן אם מצד העדר מציאות חלב הגמלים ואם מצד

6) מו"ר הרב יעקב פריץ – אמת ליעקב: ארחות הרב וקהלתו – פרק ז' סימן ד' ס"ק לה

גלי"פ: לפי דבריו מ"ש להתיר חלב של גוי, כאשר חלב טמא ביוקר רב, הוא הדין בחלב של החברות של ארה"ב וארופה וכאלה, שהם נתונים בפקוח ממשלתי חמור, ויענשו בחומר הדין אם יכניסו חלב לא של פרות: **שהחלב של חברות אלו מותר ואין בו משום חלב גוי** – לפי טעמו של 'פרי תואר' ופרי חדש הנ"ל.

7) הרב חזקיה די סילוה – פרי חדש – סימן קט"ו

דוקא גבינה, היא דבר הנאסר במניין – מה שאין כן חלב שחלבו גוי – אסור לא משום גזירה, רק משום חשש תערובת דבר טמא. והיכא דליכא חשש תערובת – מותר.

8) החיד"א – שיורי ברכה – יורה דעה – קטו (דין א)

חלב שחלבו גוי וכו'. הרב פר"ח ס"ק ו' כתב דבעיר שלא נמצא שם חלב טמא, או שהיא ביוקר יותר מחלב טהור, מותר לקנות מהגוי חלב שחלב בלי ראיית ישראל. וכן מצא המנהג פשוט באמשטרדם וכו'. ע"ש באורך. ויש סיוע לדבריו מתשובת הרדב"ז בראשונות סימן ע"ה. ע"ש. וכמ"ש הרב ז"ל גופיה. ועמ"ש בספר כנה"ג ובתשובות הרב ז"ל הנדפסות מחדש סימן קט"ו, שהאריך הרבה. וכתבו משם הרב החסיד בספר הזכרונות (זכרון ג פרק ג) שהחמיר הרבה.

והרב בית דוד שימן ג"ן השיג על דברי ספר הזכרונות. וראיתי בספר קטן שמו תשובת הגאונים ומעשה רב, שנדפס באמשטרדם שנת תס"ז, ובדף י"ו הטיח דברים נגד התייר הגדול הרב פרי חדש, ולא עוד שאמר שאין המנהג באמשטרדם כמו שאמר. ע"ש באורך. ושרי ליה תאריה לדבר תועה על המאור הגדול.

ובענין דינא הגם שנכון להחמיר, מ"מ יש לסברתו מקום ופנים מסבירות. וכך המנהג כדברי הרב פרי חדש בארגי"ל על פי הרב הגדול הר"ש בן הרשב"ץ, כמ"ש בתשובותיו סימן תקנ"ד, וכמ"ש הרב בית יהודה במנהגי ארגי"ל דף קי"ד ע"ג. ע"ש.

ואשר פקפק על עדותו באמשטרדם, תימה עליו דתלי בוקי סריקי על הרב ז"ל, והלא מזמן הרב עד זמנו עברו יותר מט"ו שנה, והי"ל לתלות דאשתני למעליותא, אבל

אינו אסור אלא משום תערובת כדאיתא בירושלמי, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות.

כמו שכתבתי למעלה, בגמרא מתברר דכל שהאסור חשוב מן המותר אין חוששין לתערובת כדאמרינן בפרקין דאין מעמידין בהיא ארבא דמוריסא דאתא לנמלה דעכו אותיב ר' אבהו דמן עכו נטורי בהדה אמר ליה רבא לרבי אבהו דמן עד האידנא מאן נטריה אמר ליה זעירא ועד האידנא למאי ניהוש לה אי משום דמערבי חמרא קסטא דמוריסא בלומא קסטא דחמרא בתרי לומי וכו'.

וכן בההיא דבפ"ק דע"ז דהלכת לצור מימך וראית ישראל וגוי ששפתו קדרה, מוכח מהתם דכל שאין לגוי תועלת בתערובת אינו מערב.

וא"כ אם חלב גמלה חשוב מחלב צאן ובקר ועזים אין לחוש לתערובת כלל.

והמין השני שהוא חלב חמורה וסוסייה, ולפי מה שאומרים שאין חולבים אותן לפי שיש להם בזה היזק גדול והם חסים על בהמתן, ואם הדבר כן אין חוששין לזה ג"כ, וכדאמרינן בריש פרקין גבי רובע דגוי חס על בהמתו שלא תעקר, אלמא כל שהגוי חס על בהמתו ליכא למיחש לאיסורא.

ואלו העניינים אינם בכל המקומות שוים, והכל כפי המקום וכפי המנהג, שיש מקומות שחלב גמלים מצוי אצלם הרבה, ויש מקומות שאין חוששין לחלב חמורה וסוסייה, ויש מקומות שיש בהמות טמאות זולת אלו כגון חזירה וזולתה, ובכל מקום שיש לחוש לאחת מאלה אסור עד שיעמוד בצד העדר.

5) הרב חיים בן עטאר – פרי תואר

במקומנו נראה דשרי לקנות חלב מגוי שלא ראהו ישראל ולא עמד בצד עדרו, והגם שיש לו דבר טמא בעדרו, דהא חלב בהמה טמאה נמכר בדמים יקרים לשרים וגדוליהם... ובודאי לא מערבי ליה, אבל דרך מתנה, אסור, שהגוי חפץ לרצות אהובו ויבחר לתת לו דבר חשוב, אבל בשאר מקומות, הגם דהוי חלב בהמה טמאה ביוקר קצת, אסור.

**הרב פרי חדש עמ"ש שנהג הוא עצמו כמנהג
אמשטרדם.** ע"ש. ומוכח קצת שעל מה שהקל לעצמו
דוקא נתוכח. וגם זה הדבר מפוקפק, כי מהר"ש אאיליון
היה שנת תנ"ו בלונדריס, כמ"ש בשו"ת מהר"ץ (סי' א),
וכשנדפס פרי חדש שנת את"ן היה רב בק"ק אמשטרדם
הרב מהר"ר יצחק אבוהב. ויתכן שאין שמועה זו אמת,
או שלא היה פב"פ.

בזמנו צדק הרב בעדותו. ופשוט. ובשו"ת הרב מעיל
שמואל סימן י"ב חלק על תשובת הרדב"ז. ע"ש באורך.
ועמ"ש מהר"ש דודאן בטור הראשון שבסוף התשב"ץ
סימן ל"ב, שכתב שכך הוא מנהג תלמסאן וארגי"ל,
וטעמא טעים להתרא. ע"ש.

ואחרי כתבי ראיתי מ"ש הרב בית דוד להרד"ק פ"ב
דע"ז, וכתב שם שהרב מהר"ש אאיליון נתוכח עם

1) הרב רפאל אהרן בן שמעון – נהר מצרים – הלכות מאכלות אסורות

א. חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואה וכו', במצרים תלי"ת הענין הזה מתוקן מאליו בידי שמים, שהגויים מוכרי החלב אינן חולבין את הבהמות בביתם למכור את החלב בשוק, רק מסבבים עם בהמותיהם בקר וצאן, ומעמידים הבהמות בפתחי החצרות, וחולב לכל קונה בפניו בכליו של קונה מן הפרה העומדת לפניו. וכן לפעמים מעמיד בהמותיו ברחוב והולך שפי לדפוק על פתחי החצרות, וכל מבקש חלב שולח לו כליו ע"י משרתיו הגויים. ובנדון זה שרי אפילו אם אין הישראלי רואהו בעת החליבה, וכמו שכתב מרן ביו"ד סימן קט"ו סעיף א', שאם הגוי חולב בביתו, וישראל עומד מבחוץ ויודע שאין שם דבר טמא - שרי, אע"פ שאין הישראל רואהו בעת שחולב, יעו"ש. וכ"ש הכא שהגוי ובהמותיו עומדים ברחוב לעיני כל עובר, ואע"פ שבעל החלב הקונה עצמו לא ראהו, הרי ישראל אחר רואה את מעשיו כיון שהוא עומד ברה"ר, ובפרט שהרי אין אתו שום בהמה טמאה.

ושנית, שחלב בהמה טמאה הוא ביוקר עצום ונורא כידוע. ועל כן במצרים אין כאן חשש לקנות חלב מן הגויים המסבבים בבהמותיהם בפתחי החצרות או מן המעמידים אותם ברחוב, אע"פ שאין הישראל הקונה עומד עליו רק שולח אליו משרתו גוי, כיון שהחלב נחלב לפני הכל וברשות הרבים.

האמנם הקונים חלב מחנויות הגויים שכבר החלב חלוב ומונח בכלי הגוי, זה אסור, שהרי אין ישראל רואהו. (עיין בדיני מאכלות אסורות מחמת סכנה, אשר כתבתי בסוף הלכות אלו ושם באות כ"א תמצא דבר סכנה האידינא לקנות חלב שאין ישראל רואהו יעו"ש.)

ב. במצרים נהגו לאכול הגבינה שעשאה ישראל מחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, גינת ורדים יו"ד כלל ג' ס"ו בסוף התשובה. ועיין מטה יוסף יו"ד סימן ט"ו, ובשירי ברכה [סימן קט"ו סק"ג], ומה שכתב מהריק"ש (מנהגי מצרים). ובטעם ההתר כתב מהריק"ש משום דקי"ל דחלב טמא אינו נקפא, יעו"ש, וכן פסק רמ"א שם סעיף ב'. וא"כ כשהישראל הולך לכפר לגבן החלב,

אע"פ שאין הישראל רואה הגוי בעת החליבה - שרי, דודאי אינו מערב בו דבר טמא, שהרי אינו נקפא. וכן התיר הפרי חדש שם בס"ק ט"ו משם האיסור והיתר והש"ך, וכתב שדבריהם מכוונין להלכה, יעו"ש. ומובן דלאו דווקא שהיהודי הולך לכפר לגבן שם, דה"ה אם הגוי מביא להישראל עושה הגבינות את החלב מן הכפר דאין לחשוש, כיון שהגוי יודע שהישראל קונה ממנו החלב לצורך גבינותיו, לא יערב בו דבר טמא שהרי אינו נקפא, ולא מרע לנפשיה, והדברים פשוטים.

ז. חלב שחלבו הקראי ואין ישראל רואהו, אם הקראי ישתה מהחלב ההוא מותר גם לדידן, דהא אינהו נמי קפדי על חלב בהמה טמאה, ואין חשש לתערובת. אכן אם אין הקראי שותה מאותו החלב - אסור, שמא יש בו תערובת דבר טמא. ולית להו משום ולפני עור לא תתן מכשול, כדי שנאמר שלא ישליל את הישראל, הרדב"ז שם.

2) הרב רפאל אהרן בן שמעון – נהר מצרים – הלכות מאכלות אסורות מחמת סכנה

כא. במצרים האידינא צריך לזוהר מלשתות חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, מיד הגויים הערביים המסבבים בשוקים למכור החלב מן הכדים שבידם חלוב כבר, יען חדשה שמענו לא פעם ולא שמים, שהרופאים המציאו רפואה לכמה מיני חולאים הרעים אשר במצרים רח"ל, לעשות אמבטי מחלב של בקר וצאן, והחולה נכנס לתוך האמבטי לרחוץ בו זמן מוגבל בפקודת הרופא. ומובן הוא שאמבטי כזה עולה בדמים יקרים, ואינו מועיל לאמבטי לפעם אחרת, על כן מוכרים אותו להערביים הפראים שאינן יודעים סודו, ונמכר להם בזול, והם מסבבים למוכרו ברה"ר. והשותה מחלב הזה סכנה היא לו, כי החלב שאב זוהמת החולי רח"ל, ודבר זה שמעתי לא פעם ולא שמים. האמנם, איני מקבל עלי אחריות אמיתות הדבר, כי את אשר שמעתי אגיד, וארץ מצרים לפניך היא, חקור ודרוש. ושומר נפשו ירחק מזה עד שיתודע לו הדבר היטב.

מכתב כבודו הגיעני במועדו, וראיתי שאסף איש טהור כל סברות המחמירין חומרות גסות בחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, ודע בני כל אותם הסברות, ויותר מהמה כהנה וכהנה, גלויות ומפורסמות אצלנו הודות לאל, ואמנם אם באנו לפסוק הלכה חדשה היינו צריכים לאסוף כעמיר גרנה דברי הפוסקים, ולהעמידם מערכה מול מערכה, ואחרי רבים להטות, ואך דבר זה הוא מנהג קבוע זה כמה מאות שנים בכל ערי אלג'יריין וערי המערב מגאוני עולם שהיו בהם שהיה גדול כוחם להתחרות עם רבנן סבוראי לאסור, כי הם בעיני קדשם המה ראו שהאידינא ליכא חששת תערובת מהטעמים שכתבתי לך, כי כולם נאמרו בדבריהם ז"ל, ודקדוקין עליהם תוכל ליישבם בקל אם תעיין בטוב, כי אין עתותי בידי להאריך לשון בדברים של מה בכך. וסו"ד אין אחר המנהג כלום, ומה גם! כי יסוד האסור הוא רק מילתא דרבנן מטעם חששת תערובת, וכאשר בעל שכל לבבו יבין שאין כאן חשש, אזדא ליה אסורא.

זה מה שיש להשיב לכבודו בקצ"ר אמיץ...

6) הרב יוסף משאש – אוצר המכתבים - חלק ג סימן אלף שצ"ב – בדין האבקת חלב

הדבר פשוט שהוא היתר גמור ואין בו שום ריח ספק כלל וסמך על דברי התשב"ץ ועוד פוסקים, ובפרט שגם במקומם מאז ומקדם נהגו בו היתר זולת שנים שלשה גרגירים שהחמירו על עצמם בזה. ועתה אין גם אחד מפני שעניניהם ראו שהממשלה מקפדת הרבה אף על תערובת מים וחלב וכ"ש על חלב בהמה דמאס, שלפי הרופאים הרבה מזיק לאדם ומחמת כך מירתתי לערב ועוד דאומן לאמרע אומנותיה וליכא למיחש בה למידי וגם פה אוכלים אותו הקטנים עם הגדולים.

Yemen

7) הרב יצחק רצאבי – שלחן ערוך המקוצר - יורה דעה חלק א' – סימן קל"ז (סעיף יח) - הלכות מאכלי גויים. פתם. בישוליהם וחלבם

אם בעיר וסביבותיה אין מצוי חלב טמא כלל, דעת הרבה פוסקים שמותר לקחת חלב מן הגוי אף-על-פי שלא ראה ישראל את החליבה, מפני שאין החשש הנזכר לעיל בסעיף הקודם. (וכן הוא מנהגינו).

3) הרב יהודה עייאש – בית יהודה – דיני מנהגי ארגי"ל (אלג'יר) – סימן ח (ט)

במקומות אלו נוהגין להתיר חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו לפי שחלב טמא הוא ביוקר וליכא למיחש לתערובת וכן כתב הרשב"ש ז"ל בתשובותיו סי' תקנ"ד וכ"כ הפר"ח סי' קט"ו ס"ק ו' יע"ש. ומיהו בימות החורף הרבה נמנעין מלשתות אלב"ן מטעם שמנהגם של עכו"ם לחמם בקדירות וכלי תבשיל שלהם מים חמין ולכתחלה אסור כטעם החמאה שבישלה עכו"ם דלעיל.

4) הרב יוסף משאש – מים חיים – חלק ב' – סימן צב

טעם האסור הוא משום חשש חלב בהמה טמאה כמ"ש בע"ז... וכ"פ הרמב"ם ז"ל... וכ"כ הטור וב"י השו"ע יעו"ש. וא"כ היכא שבל יראה ובל ימצא חלב טמא אין לאסור, כי הגמלים אינם מצויים בשום עיר מערי המערב רק אצל הערבים השוכנים במדברות, גם חלב גמלים האידינא הוא ביוקר גדול כפחי כפליים על חלב בהמה טהורה כאשר מספרים הערביים מסיחים לתומם. וחלב חמורות וסוסות גם הוא אינו מצוי האידינא כלל אפי' לרפואה, כאשר שומעים מהערביים מסלפ"ת. כי אומרים שחלבם הוא מועט ואם יחלבו יזיקו ולדותיהם, גם יש להם ניוחש שלא לחלבם, כי אומרים שהחולב אותם יקרו לו מקרים רעים, גם אומרים שחלב חמורות וסוסות הוא ירוק ונכר לכל שאינו של בהמה טהורה. ואומרים עוד שאם יתערב ממנו בחלב בהמה טהורה אפי' מעט, נכרת תערובתו על ידי חוטים ירוקים שלו הנראים לעין כל בחלב טהורה. ואומרים עוד שאם נרתיחוהו יפסד הכל תכף. גם אומרים שהערביים אף המזוהמין שבהם מואסים אותו ואת תערובתו, מפני ריחו וטעמו, מכל אלו הטעמים התיירוהו הראשונים זיע"א...

ועתה נוסף עוד טעמא אחרינא שהממשלה מקפדת הרבה אף על תערובת מים בחלב, וכמה פתיים עברו ונענשו וכ"ש תערובת של חלב טמאה דמאס ולפי הרפואה מזיק לאדם ובפרט לילדים ובפרט לחולים. ובכן כל מוכרי חלב מירתתי לערב בו שום דבר. וזה מה שיש להשיב לכבודו בעזרת אלדינו זה קוינו לו ויושיענו במהרה בימנו אמן.

זה בדורנו בעוה"ר כאשר ראינו ושמענו ותולים א"ע באיזה תלמיד חכם שעשה כן ולא ידעו ולא יבינו שתמורים דברי סופרים מדברי תורה והתלמיד חכם שעשה כן עונו ישא וכיון שנפסק לאיסור בטור וש"ע וכל גדולי אחרונים מי יוכל להעזיז פניו ולמלא תאות נפשו ושומר נפשו ירחק א"ע מזה.

11) מעיל שמואל – סימן יב'

דהוא תקנה וגזירת חכמים לאסור כל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו ע"כ אף באין דבר טמא בעדרו וליכא חשש תערובת חלב אסור אף בדיעבד.

12) חזון איש – יורה דעה – סימן מא:ד

ואמנם בשיש פקוח הממשלה על החלב שלא יערבו חלב טמא, והם צפויים לעונש על הזיוף – יש מקום לומר דהוי כשפתות החולבות דמירתתות, וכשיושב בצד העדר וכשהוא עומד הוא רואה.

13) הרב משה פיינשטיין – אגרות משה יורה דעה

חלק א סימן מז

ובדבר החלב של הקאמפאניעס במדינתנו אשר יש פקוח הממשלה ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו וגם יסגירו את העסק שלהם שלכן ודאי מירתתי מלערב יש טעם גדול להתיר אף בלא שיטת הפר"ח משום דהעיקר ידיעה ברורה הוא כראיה ממש... וזהו גדר אנן סהדי שמצינו בהרבה מקומות... וא"כ צריך לומר שבעצם ידיעה היא כראיה גם לגבי נפשות ולכן נהרגין במנאפין, ורק בשאר מיתות הוא גזה"כ שלא ידונו ע"פ ידיעה... ולכן בחלב שאסרו רק בחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו יש להתיר גם בישראל יודעין ידיעה ברורה דהוי כראיה. וזה שאם יערבו יענשו ויצטרכו לסגור העסק שלהם שהוא הרוחה של כמה אלפים והממשלה משגחת אליהם הוא ודאי ידיעה ברורה שהיא כראיה שלא היה בכלל איסורם. וזה הוא גם לכו"ע דאין טעם לחלוק בזה. ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה הרוב בנ"א שומרי תורה וגם הרבה רבנים וח"ו לומר שעושין שלא כדין. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא וכך אני נוהג להחמיר לעצמי אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדינא ואין להחשיבו כמזלזל באיסורין.

והמחמיר לחוש לפוסקים הסוברים שחז"ל עשו בזה סייג ותקנה, ושאין לפרוץ גדר אף כשאין שייך הטעם, תבוא עליו ברכה. והוא הדין ל"מחלבות" הגדולות שבזמנינו, בארצות שחוק הממשלה אוסר שלא לערב זולתי תלביפרות ומענישים את העובר, וכן לגבי "אבקת-חלב" של-גויים.

8) הרב יצחק רצאבי – שם: עיני יצחק – ציונים והערות – הערה טל

אמנם יש קצת שאינם יודעים שמנהגינו להתיר זאת, ולא מפני שנהגו הם להחמיר, אלא מפני שבתימן רבים לא היו רגילים לשתות חלב כמות שהוא כמו כעת כאן (ובשאר ארצות גם בדורות שעברו כדמוכה מספריהם) אלא עושים ממנו חמאה וכיו"ב, ולכן אין מהם שום ראייה אלא מאלה שלקחו חלב מוכן מן הגויים בלא לראות החליבה, כאשר דרשתי וחקרתי שזה היה נהוג אפילו אצל ת"ח, וגם בעי"ת צנעא, ולא נשמע בזה פוצה-פה ומצפצף, זולתי יחיד-יחידים שהחמירו לעצמם.

An Alternative Sephardic Approach

9) שו"ת מאמר מרדכי – הרב מרדכי אליהו

ובחת"ס מבואר אף יותר מזה, שאיסור חלב עכו"ם קרוב לאיסור דאורייתא, והביאו הפ"ת (ס' קטו אות ג') וז"ל: ...כבר קבלו אבותינו עליהם כאותה דעה דמחמיר ואסור על בני אשכנז ואין לו התרה, וקרוב בעיני לנדר דאורייתא...

Ashkenaz

10) הרב יחיאל מיכל הלוי אפשטיין – ערוך השולחן – יורה דעה – קטו (סעיף ה')

והנה עכ"פ נתברר דלפי דעת כל רבותינו שהבאנו אפילו במקומות דלא שכיח כלל דבר טמא בעיר באופן שאין חשש לתערובת חלב טמא מ"מ אסור כשהישראל לא עמד עכ"פ מבחוץ בשעת החליבה או שיהא יוצא ונכנס ודי אפילו בקטן וקטנה ויתבאר עוד בזה מיהו עכ"פ האיסור הוא בכל אופן ודלא כאחד מגדולי האחרונים שהאריך בזה להקל לשתות חלב שלהם במקום שאין שם דבר טמא או שהוא רחוק המציאות שיחלבו את הטמא או שחלב טמא ביוקר והביא ראייה מאיזה גדולים שהקילו בכה"ג ומסיבה זו יש הרבה מתפרצים באיסור

14) הרב מרדכי יעקב ברייש, רבה של ציריך ובעל שו"ת חלקת יעקב - יורה דעה סימן לד

וסיפר לי הה"ג ר' משה סאלאווייטשיק נכד הגאון ר"ח סאלאווייטשיק, ששמע מאיש מלומד וחרדי הגר בשווייץ במקום ההרים הגבוהים, וראה בכל בפעם שפחה אחת בימות הקיץ שהביאה שני כדים חלב מההרים הגבוהים למטה, ושאלה הלא מהנענוע וטלטול הדרך מגבוה לנמוך ובימות החום הלא החלב מתקלקל, וענתה שהיא נותנת בו בכל פעם מעט חלב חמורה, ואף שמחירו יותר מהטהור, אבל מועיל שלא יתקלקל החלב מהחום וטלטול הדרך, אף שגם בשווייץ יש איסור מהמשלה לערב חלב טמא, בכל זאת לא מירתתא, אי משום אמתלא דלא יתקלקל החלב, אי משום דמעט כזה מחלב טמא א"א להבחין בכימא שזהו עיקר פיקוחה של

המשלה שיכולה בכל פעם להבחין בכימא, ולדעת הראב"ד והרשב"א מובא בר"ן ע"ז ובב"י סימן קט"ו, לא הלכו בזה אחר נו"ט כדי שלא יפרצו ע"ש. **כמובן שאינני רוצה להעמיד יסוד על דברי השפחה הלזו, אבל מ"מ רואין אנו שעל ידי איזו סיבה יש אפשרות לערב חלב טמא אף בזה"ז** (בפרט כעת שהטכניקא והפיזיקא בעולם צעדו כל כך קדימה, שיכולין לעשות משחור לבן וגם איפכא, שמעתי שכבר יכולים היום להעמיד חלב טמא לגבינה וחמאה ע"י סיוע הכימא) **ואם נתיר כהיום חלב סתמא, למחר או למחרתיים כשיהיה באמת חששא דחלב טמא, לא יצייתו לנו ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו וכו'.**

**1 הרב יוסף יצחק שניאורסון – ספר המאמרים –
אידיש (עמוד 57)**

וכמעשה הידוע שאחד הגיע עם חתנו, למדן גדול, לרבי לליאזנא, והתלונן שהחתן שתמיד התנהג בהנהגה טובה, החלו פתאום להציק לו ספיקות באמונה, והוא עצמו יש לו צער גדול מזה.

אמר לו הרבי שהוא [החתן] נכשל בלא יודעים בחלב עכו"ם, ונתן לו תיקון לכך והוא הבריא ברוחניות.

2 הרב מנחם מגדל שניאורסון – אגרות קודש – חלק ט"ז עמוד רמ"ג (במכתב מתאריך כ"ח טבת ה'תשי"ח):

... במה שכתב אודות האברך... הנה מה שאמרתי לו בהנוגע לחלב עכו"ם הוא – על פי סיפור הידוע מכ"ק מו"ח אדמו"ר (וכמדומה גם נדפס), שחלב עכו"ם מעורר ספיקות באמונה, ואלו הדברים שאמרתי לו, ושאם בכל הזמנים הי' צריך להזהר מהנ"ל כמובן ופשוט, עאכו"כ הנוער דארצוה"ב ובפרט באלו הלומדים במוסדות ששם תערובות טוב ורע, ולאום מלאום יאמץ, וד"ל.

3 הרמב"ן – אגרת הקודש – פ"ד ד"ה והנני מוסר

דע כי בהיות הדבר כמו שאנו אומרים, סמך השם יתברך בתורתו הקדושה פרשת אשה כי תזריע למאכלות אסורות ואמר (ויקרא יא, מז) להבדיל בין הטמא ובין הטהר ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל, וסמך ליה אשה כי תזריע, וסמך מצד אחר פרשת נגעים. ואלו הג' פרשיות לסודות נפלאים. ופרשה כי תזריע באמצע להודיע שאם יבדל אדם מן המאכלות הרעים הויין לו בנים הגונים קדושים וטהורים, ואם לאו הרי נגעים מתחדשים עליהם מצד טפת הזרע שהיתה מאותן מאכלות האסורות והמשוקצות. ועל ידי כן בא להודיע כי צריך האדם לקדש עצמו גם במאכלות הגונות סמוך לתשמיש כדי שיהיה מזרע נקי וטהור ובינוני בין צפון לדרום כמו שאמרנו. והנה הודענו כי כפי המזון יהיה הדם הנוול, וכפי הדם יהיה הזרע, וכפי הזרע יהיה הולד הנוול ממנו. וכבר ידעת מה שאמרנו שלא יולד מן הסוס נשר ולא מן החטה עדשים,

וכן נאמר כי לא יולד מן הזרע העכור והרע כי אם דם משוקץ ונתעב כאומרו (תהלים נח) זרו רשעים מרחם

4 הרב יעקב חיים סופר – כף החיים – אורת חיים – סימן קנ"ח (ס"ק כה)

ועיין בשער הגלגולים הקדמה כ"ב שכתב דכשמעלין את האדם במעלות כפי ערך המעלה שמעלין אותו צריך שיזדכך יותר אפילו בדקדוקי מצות כחוט השערה ובכל מדריגה ומדריגה שעולה צריך מירוק מחדש יעו"ש. וא"כ כ"ש בדבר הזה צריך ליהזר דקודם כל עושים חשבון עם האדם אם קיים הדינים הכתובים בש"ע כמ"ש לעיל סימן ה אות ה' יעו"ש. ועל כן יש חסידים נזהרים לילך אחר דברי המחמיר אע"ג דלפום דינא הוא מותר והוא מפני שבשעת העליות מדקדקים עמהם כחוט השערה כנזכר. וכל איש כפי גבורתו. וכל אשר נשמתו זכה ביותר תאוה נפשו לעשות חומרות וחסידות ביותר וכל אשר אין נשמתו מתוקנת כל כך תאוה נפשו לילך אחר הקולות וסימניך בטר עניא אזלא עניותא ובוזה יוכל האדם להבחין את עצמו כמ"ש בעלי המוסר ודוק.

5 הרב משה פרויס – פתגם המלך – פתיחה

ועם שאני עפר ואיני כדאי כלל וכלל, וידעתי אפיסות ערכי ממש, מכל מקום אמת אגיד ולא אכחד שלפענ"ד דבריהם נכונים רק בדברים שאסורים מן הדין וכגון בהמות טמאות וכיוצא בזה או אפילו פת ובישולל גויים שלפי ההלכה הם אסורים באכילה ואין בהם מחלוקת בפוסקים שכל אלה חשובים כמאכלות אסורות ממש ומכניסות טומאה בליבו של האדם אבל בדברים שנחלקו בהם הפוסקים ומרן ז"ל התירם או שלפי כללי ההוראה הם מותרים באכילה (כמו בישולי גויים או חלב עכו"ם בזמנינו, עיין להלן), הדבר ברור שאין להחשיבם כמאכלות אסורות כלל ועיקר, כי אם מעיקר הדין מותר הדבר על מה ולמה יש לאוסרו והרי הורישונו רבותינו ז"ל כללים ישרים וברורים ועל פיו יסעו ועל פיו יחנו ואם על פי הכללים הנ"ל הדבר מותר, הדבר ברור שאין מקום להחשיבו כאיסור ממש, וכן מדויק מלשון הרמב"ן שהבאתי בריש אמיר שהאדם צריך להיבדל "מן המאכלות הרעים", ובודאי דברים שמותרים מן הדין הגם שיש בהם מחלוקת בפוסקים

אינם קרויים מאכלות הרעים זהו כמוציא לעז על המתירים...

ואילו מנהגם של ישראל היה בתורת חומרא בלבד והיינו ממידת חסידות, החרשתי, אבל מה נעשה שעיינו הרואות שהם נוהגים כן מן הדין הגמור ואף הרבנים מורים כן ואף מפרסמים פסקי הלכה שונים ועל פי רוב הם אוסרים כל דבר, מה גם שבהרבה מהדברים שנהגו בהם איסור המעיין במקור הדין יראה שכנראה שנהגו כן מפני חוסר ידיעת כללי ההלכה או מפני שנרתעו מלהכריע באותו הדין ולכן החמירו כולם בדבר וכמו שפירש"י במסכת ביצה (ב: ד"ה כח) שכח האוסרין אינה ראייה, שהכל יכולים להחמיר, ואפילו בדבר המותר כיעו"ש. אבל כיון שלימדנו רש"י שם, ש"טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר", והיינו שהמתיר חותר וחוקר להביא ראיות לדבריו ועפ"ז מתיר הדבר על פי כללי

ההלכה, ולמדנו מדבריו שמי שמחמיר בכל דבר מחמת הספק, אין זו הנהגה נכונה, וכיון שלימדנו רש"י ז"ל שטוב להשמיענו כח דבר המתיר, הנה לקיים רצון צדיק חפצתי שאין מסרבים לגדול, כי חדשות אני מגיד שהמעיין בספרי שר התורה עמוד ההוראה, רבן של כל בני הגולה, גאון עוזינו ונזר תפארתינו, ומאור עיינו הראשון לציון הגאון מרן רבינו עובדיה יוסף (נר"ו) [זצ"ל] עיינו יחזו עפעפיו יבחנו שהוא (נר"ו) [זצ"ל] לא שמיעא ליה כלומר לא ס"ל כמנהג ההמון הנ"ל אלא הרב (נר"ו) [זצ"ל] סבירא ליה כמו שכתבתי בעניותי שאף בדיני כשרות וכל כיוצא בזה הולכים לפי כללי ההוראה שאם הדבר מותר מעיקר הדין יש לדונו ככל איסורים שמעיקר הדין יש להתירו והמחמיר "לעצמו" תבוא עליו הברכה ובודאי שאינו מכניס טומאה בליבו של האדם ובתוך דבריו תראה שכן דעת עוד רבים ומכובדים מרבתינו האחרונים זצ"ל, ועתה אראך בס"ד כמה דוגמאות מאלפות לזה.

3) הרב אליעזר יהודה וולדנברג – שו"ת ציץ אליעזר – חלק טז (סימן כה)

אודות ייבוא מוצרי שוקולדה משוויצריה לשם מכירה בישראל

ב"ה, אדר"ח מרחשון תשמ"ג. ירושלים עיה"ק תובב"א. למע"כ רב אחאי גאון ידי"ג וידי"ע הגאון הגדול הראש"ל מוה"ר עובדיה יוסף שליט"א, הרב הראשי לישראל. אחדשהדר"ג באהבה וכבוד.

לעשות רצונו חפצתי שבקשני לכתוב את חות דעתי על השאלה ששאל נשאל מאת הרבנות דק"ק ציריך על דבר אם ישנה אפשרות ליבא מוצר שוקולדה משוויצריה לשם מכירה בישראל.

וז"ל השאלה: חברה גדולה בישראל פנתה אלי' בדבר האפשרות ליבא מוצרי שוקולדה משוויצריה לשם מכירה בישראל, בדקנו את ייצור השוקולדה, הן מבחינת אופן הייצור (קווי הייצור) והן מבחינת התוכן של השוקולדה, והתברר כי כל המוצרים מהם מיוצרת השוקולדה עליה מדובר הם כשרים למהדרין ללא כל פקפוק וחשש, וגם החומרים המעמידים (אמולסיפייר) הם כולם מחומרים צמחיים ללא שום חשש כלל של ערבוב שומן או איזה יסודות אחרים מן החי, ברם קיימת בעיה אחת והיא החלב המסופק עבור השוקולדות הנ"ל, יצאנו איפוא למחלבות המייצרות אבקת חלב עבור השוקולדה הנ"ל (מחלבה אחת) והתברר ללא פיקפוק וללא כל חשש מאיזה שהיא בחינה, כי הכל מיוצר מחלב פרות טהור ללא שום תוספת איזה שהיא.

ברצוננו לציין כי קיים בשוויצריה איסור חמור מטעם הממשלה של תוספת איזו שהיא (מחוץ לחלב) לאבקת החלב, וגם החלב בא מפרות ואך ורק מפרות. מעבדות משוכללות ביותר בודקות את הרכב החלב ויסודותיו, וכל סטייה מהתקן הממשלתי שפירושו חלב פרות טהור, אין להעלותו על דעת כלל. קיימים גם עונשים חמורים מטעם הממשלה אם בבדיקת החלב (שהיא כאמור מוחלטת באמצעות המעבדות) מתברר שיש עודף של השפעת חומרי הדברה וכו', דבר שאין הוא נוגע לנושא הכשרות, ואנו מציינים רק אותו על מנת להראות חומרת הפיקוח הממשלתי.

Powdered Milk

1) חזון איש – הלכות מאכלי עכו"ם (סי' מ"א)

אבקת חלב אינו עניין לגבינה וחמאה, דגבינה נעשה על ידי הפרשת המים מן הגוש, והפרשה זו נעשית על ידי החימוץ שנותנין בהחלב, והחמאה נעשית על ידי תנועה ונדנדוד של החלב, או על ידי חימום על האש לקלוט את השומן הקפוי וטבע של עניינים אלו אינו בחלב טמא. אבל אבקת חלב נעשה על ידי אויר חם ויבש, והלחות של החלב כלה באויר, והיבש של החלב נשאר. ופעולה זו אין לה צורך לטבע של הפרשה, ואפשר לייבש כל דבר לח, ואפשר לייבש חלב טמא כחלב טהור, ויש כאן חשש של חלב טמא לגמרי או לתערובתו, ואין הבדל בין חלב עכו"ם לאבקת חלב.

2) הרב צבי פסח פראנק – שו"ת הר צבי – יורה דעה (סימן קג)

לאחר שכתבתי את כל האמור העירוני על איזה פרטים בסדר תעשיית האבקה. שהעובדא היא שמעמידין ע"ג האש כלי סתום מלא חלב וע"י אש לזהטת משך זמן, נהפך החלב לאבקה. שלפ"ז יתכן דשוב אין לדמות האבקה לחמאה של גוים ולא קרב זה אל זה, דהיתר החמאה הוא מכח דאין חלב טמא עומד וגם אמרינן דחלב הטמא יצא עם נסיובי דחלבא... וכל זה לא שייך באבקת חלב שזה הוא דבר אשר יבוא באש מתוך כלי סתום מסתבר דגם חלב הטמא משתנה ומתהפך ע"י האש לאבק... ולפ"ז האי חששא של תערובות חלב טמא בעינו עומד גם בהאבקה, וממילא דיש לדון דהאבקה אסורה משום תערובת חלב טמא דנכללת בכלל גזירה דחלב של עכו"ם דזיל בתר טעמא...

ומעתה נהדר לדידן, בדין אבקת חלב הניקח מהעכו"ם, שתנאי בית חרושת זה מפורסם שנעשה דווקא מחלב פרה ולא ממין אחר ובודאי אף אם תמצי לומר דיש לחוש לתערובת חלב טמא, עדיין יש לדון דאבקה זו מותרת משום ספק ספיקא דשמא אין כאן תערובת חלב טמא כלל, ואף את"ל דיש בו - שמא שאינו אלא מיעוטא שאינו אוסר מן התורה.

קיימת אפשרות ברורה, אותה הצגנו כתנאי ראשוני, להעמיד משגיחים הן בשעת ייצור השוקולדה, והן בשעת ייצור אבקת החלב עבור השוקולדה הנדונה, וכמו"כ קיימת אפשרות /אפשרות/ להעמיד משגיחים שישמרו בשעת החליבה של החלב עבור הנ"ל, אבל בנקודה זאת איני בטוח באופן מוחלט שנוכל לעמוד במשימה של שמירה בשעת החליבה, בכל הרפתות, באופן הרמטי.

בין השאר מתוך הסיבות הבאות. א. פיקוח חמור ביותר של ממשלת שוויץ. תוך עונשים כבדים, במגמה כי בהתאם לחק, יהי' החלב חלב של פרות בלבד, נקי מכל תוספת אחרת. ב. וודאות מוחלטת שהחלב המדובר בו הוא חלב פרות בלבד (גם ללא הפיקוח הממשלתי). ג. משגיחים יהודים חרדים, שיהיו נוכחים מטעמנו, כעיקרון, בשעת החליבה, אך כאמור שלא נוכל להיות בכל מקום, מתחילת החליבה עד סופה, למרות שנשתדל לעשות זאת. עכ"ל השאלה.

וזאת תשובתי בעזהי"ת.

אודיע מראש כי אמנע את עצמי מלכתוב בזה בעצם ההלכה של חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו במקום שאין חשש של עירוב חלב טמא, אשר רבו גם רבו חלוקי הדיעות והשיטות בזה בקרב אבירי הפוסקים החל מגדולי ראשונים עד גדולי האחרונים, דהדברים בזה המה בבחינה של קמחי טחינה, וכמו"כ הא מנהג ארץ הצב"י הוא להחמיר בזה כפי שמעיד מרן החיד"א ז"ל, מספיק לציין מהמובא בזה בדרכי תשובה וכפה"ח יו"ד סי' קט"ו, שדי חמד אסיפת דינים מערכת חלב של נכרי, ושו"ת דברי ישראל (וועליץ) חיו"ד סי' ט"ו יעו"ש.

ואכתוב בזה בקצרה רק הנלפענ"ד מה שיש מקום לומר שעל כגון נידוננו יודו גם המחמירים שיש להתיר על כגון דא, והוא זה:

(א) הנידון המדובר הא הוא לא עבור לקנות החלב כשלעצמו, אלא הוא עבור לקנות אבקת החלב הנוצר מזה, וביותר דיוק: לא לקנות אפילו את אבקת החלב כשהוא בעין כי אם על לקנות מוצרי שוקולדה אשר אחת המוצרים שמהם מיוצרים השוקולדה הוא גם אבקת חלב שמייצרים אותה מחלב עכו"ם, ומכיון שכן א"כ יש לומר דזה לא כלול כבר בגזירת חז"ל על חלב שחלבו עכו"ם, וממילא איננו דבר שבמנין אליבא דכו"ע, ונשאר רק

החשש כשלעצמו דאולי מעורב בו חלב טמא, ולזה, כדי להפיג חשש זה מספיק כבר מה שהרבנות מציריך כותבת שביררה זאת, וכי נעלה מכל ספק הוא, שהמדובר בחלב פרות בלבד, וכמו"כ, שנוסף לזה קיים בשויעריה איסור חמור ביותר מטעם הממשלה על תוספת כל שהוא מחלב מסוג אחר, ובעונשים חמורים על העובר, ועוד זאת, כי מעבדות משוכללות ביותר בודקות את הרכב מייצרת השוקולדה אשר רק אחד המוצרים שמהם מיוצרת השוקולדה הוא גם אבקת - חלב שמייצרים אותה מחלב עכו"ם וכנז'.

ברם מה שכן יש להקפיד במצב זה הוא רק זאת, שההתקשרות בחוזה עם החברה, תהיה רק עם החברה המייצרת את השוקולדה, ולא גם עם המחלבות המייצרות את אבקת החלב, ואז הוא כנז' שאין לישראל כל מגע עם החלב עכו"ם וגם לא אפילו עם מייצרי אבקת החלב מזה, כי אם עם החברה מייצרת השוקולדה אשר רק אחת המוצרים שמהם מיוצרת השוקולדה הוא גם אבקת חלב שמייצרים אותה מחלב עכו"ם וכנז'.

(ב) בדומה לדברי האמורים מצינו שהעלה גם הגאון הגרמ"מ אפשטיין ז"ל בספרו שו"ת לבוש מרדכי סי' כ"ב בתשובתו להגרי"א הרצוג ז"ל עוד בהיותו גאב"ד דדובלין ששאלו על אודות חמאה של עכו"ם, ובדברי תשובתו הארוכה אליו, העלה להלכה דרך ליקח חלב של עכו"ם ולעשות גבינה הישראל זה היה בכלל הגזירה דחלב של עכו"ם, אבל הגזירה לא היתה על דיני תערובות, וממילא על מה שלא הי' הגזירה הדר הדין דדבר שאין לו עיקר מן התורה בטל ברוב, וכמו"כ אף שידענו שכונת העכו"ם הי' לעשות הגבינה או חמאה אעפ"כ לא חל עדנה הגזירה כל זמן שלא לקח ישראל, ואם העכו"ם עושה חמאה מותר, ולכן היכא דאין לחשוש לתערובות כמו בזמן הזה נשאר האיסור רק משום דבר שבמנין, א"כ היינו דוקא מה שהי' בפירוש הגזירה, היינו דהישראל יקנה חלב העכו"ם לעשות חמאה, אבל חמאה של עכו"ם הא לא נאסר במנין, ממילא החמאה מותר אחרי דאין לחשוש משום תערובות ע"ש, ורק כותב שם שיש אבל להקפיד שלא לעשות החוזה שיקנה הישראל החלב קודם שנעשה הגבינה דאזי הא ישאר הגזירה שבמנין שאסרו לישראל לקנות החלב ולעשות הגבינה יעו"ש באריכות.

הרי לנו בית אב לדברי האמורים מדברי הגאון המופלג הנ"ל, ודון איפוא מינה גם לנידוננו וכנז"ל, ובהדגשה,

במציאות שזה רק מחלב טהור של פרות, א"כ כו"ע יודו שזה מותר.

ד הגם שכאמור ההיתר בזה הוא ברור, מכל מקום לשופרא דמילתא, ומהיות טוב, יעשו גם מה שנזכר במכתב השאלה של הרבנות דציריך, והוא, להעמיד משגיחים לא רק בשעת ייצור השוקולדה ובשעת ייצור אבקת חלב עבור השוקולדה הנדונה, אלא גם לרבות, להעמיד משגיחים שישמרו בשעת החליבה עבור הנ"ל, והגם שכותבים שאי אפשר לתת בטחון שיוכלו לעמוד במשימה של שמירה בשעת החליבה זאת אומרת שיוכלו להספיק להיות בכל מקום מתחילה החליבה עד סופה למרות שישתדלו מאד לעשות זאת, מכל מקום יש לצדד לומר שאזי שתהא עקרונית השגחה מתחילת החליבה ברפתות, והגויים ידעו שבכל עת ורגע ישנה אפשרות להופעה פתאומית במקום זה או במקום זה בלי לדעת מראש איך ומתי, א"כ יהא נקרא זה כיכולים לראותו, וכיוצא ונכנס, וממילא נוכל לומר שנחשב הדבר כאילו ישנה השגחה מליאה הואיל והעכו"ם מירתת עי"כ, וכפי שמצינו שנפסק כיו"ב ביו"ד שם סי' קט"ו סעי' א' וט"ז סק"ג וש"ך סק"ח עיי"ש.

כאשר יצורף היתר זה אל צדדי ההיתר הקודמים שכתבנו, נדמה שיוסר עי"ז כל פקפוק מכשרות השוקולדה, ויוכלו להתיר את הדבר בשופי אליבא דכו"ע.

ה לאור כל הנ"ל, **אני מסכם את דברי, ואכפול לומר, שלענ"ד אפשר להתיר ליבא השוקולדות הנידונות, ואין לחשוש לחלב המסופק בו בצורה של אבקת חלב,** ואשר ככתוב במכתב שאלתם של הרבנות מציריך נתונים המה שם יחד עם עוד מוצרים כולל גם חומרים המעמידים (ז"א, זוז"ג) הכשרים בתכלית ההידור, ולתת עליהם חותמת של הכשר.

והנני בידידות ובאה"ר אליעזר יהודה וולדינברג

דבנידוננו הא עדיף אפילו מהאמור בשו"ת לבוש מרדכי, באשר שבנידוננו הא מלבד האבקת חלב הרי מעורבים במוצרי השוקולדה עוד חומרים אחרים כשרים בתכלית ההידור והמה צמחיים ללא שום חשש כלל של עירבוב שומן או איזה יסודות אחרים מן החי (ככתוב במכתב הרבנות מציריך) ועל סוג כזה בודאי לא דיברו חז"ל, ולא היה זה בודאי אם כן בכלל גזירת הדבר שבמנין (אפילו למאן דס"ל שגזירת החלב של עכו"ם נחשבת לגזירת דבר שבמנין).

ג ועוד זאת מצינו להגאון הגרצ"פ פרנק ז"ל בשו"ת הר צבי חיו"ד סי' ק"ג שנשאל ע"ד אבקת חלב תוצרת אמריקא, והשיב באריכות בצדדא דהיתרא, ובתוך דבריו כתב לומר ג"כ בדרך האמורה, והוא דאבקת חלב איננה בכלל הגזירה לא בחלב ולא בגבינה, ולא נאסרה במנין, ולכן מכיון שתנאי הבית חרושת מפורסם שנעשה דוקא מחלב פרה ולא ממין אחר, מותר זה, ובפרט שיש עונש על המזייף, לכן אין מקום לאסור את המותר ולעשות גזירות מעצמנו, והוא עדיף מהחמאה, ולכן יש לומר דבאבקת חלב כו"ע מודים דמותרת היא לאכילה יעו"ש באריכות דבריו, וכן בסימן שלאחריו שם שהניף ידו שנית לחזק ולהעמיד את דבר היתרו ויסודותיו.

והנה כי כן, חוץ מה שיוצא לנו מדברי הגרצ"פ ז"ל גם לנידוננו שאבקת החלב הניתנת במוצרי השוקולדה מותרת היא בכלל, עוד זאת נלמד מהם בעל אחת כמה וכמה להתיר במכש"כ לכגון נידוננו אשר לקונים הישראלים המדובר כבר על תערובת שניה. זאת אומרת לאחרי שגם את האבקת חלב מערבם בגוף אחר, הוא מוצרי השוקולדה, אשר בהם מוצרים נוספים אחרים כנ"ל, לכן בודאי שיש איפוא מקום לומר שאפילו מחמירים באבקת חלב לבד, מכל מקום יודו גם הם בכגון דא שאבקת חלב מעורב עם מוצרים אחרים שה /שזה/ כבר לא היה כלל בגזירת הדבר שבמנין של חז"ל, ונשאר רק החשש כשלעצמו, ואם כן מכיון שברור לנו

New Letter From Rav Moshe Feinstein zt"l on Cholov Yisroel Appears!

by Rabbi Yair Hoffman for 5TJT.com

Recently, an askan passed away and in his private papers – a letter from Rav Moshe Feinstein zt"l was found. The letter was brought to light by Rabbi Chaim Dalfin of Borough Park. It seems that the askan had asked one of the Jewish hospitals as to why they did not provide Cholov Yisroel dairy meals to their patients.

The hospital administrator replied that they relied upon the leniency of Rav Moshe zt"l. The Askan asked Rav Moshe directly about whether New York hospitals should be lenient and the following responsum was his reply:

RABBI MOSES FEINSTEIN
455 F. D. R. DRIVE
New York 2, N. Y.
OREGON 7-1222

טשה סיינשטיין
ר"ם תפארת ירושלים
בנוא יארק

כ"ה

ה' מרחשון תשכ"ד
בדבר חלב הקאמפאניעס זעט אים טראמט דערקאן אסוי אהא רוק דאקאט גלייבן/
חלבי ישראל שהוא מתחת הספקת רבנים וכו' הי אלו דאקאט אלוני/ חלבי ישראל גבולו
בבשלה ובמאדא דא דתני חלבי לביק אהמאי וכו' אלו שטריגטן געבירן אלוני/
רוק אהא ישרא שדאקאט געבירן אהא גראמט זיין שריק אהמאי/ אלו
זע אים דערקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט
זע אים אלוני חלבי שדאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט
אלו דערקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט
אמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט
אמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט דאמאקאט

Oct. 23, 1963,

ה' מרחשון תשכ"ד

Regarding the matter of milk from companies, even though there are reasons to be lenient, certainly these [leniencies] are only for a place where there is no cholov Yisroel available that is under G-d-fearing Rabbis. But in a place where cholov Yisroel under supervision and the like is available all matter regarding milk one must be stringent. Certainly, for those who in their homes are careful to only eat supervised cholov Yisroel, we must be careful – for it is also a concern of violating an oath. It comes out that also in a kosher hospital where they serve only kosher – they should enact whatever is possible to obtain dairy items that are supervised [cholov Yisroel], for here in New York, there is no difficulty [in obtaining it]. At the very least they should obtain supervised milk for those that are careful in it in their homes and not to force them, Heaven forbid, to consume there what they are careful not to eat.

בדבר חלב הקאמפאניעס אף שיש טעמים להקל ודאי שהוא רק במקום שליכא חלב ישראל שהוא תחת השגחה רבנים יראי ה' אבל במקום שאיכא חלב ישראל שהוא בהשגחה וכדומה כל עניני חלב צריך להחמיר וכל שכן אלו שבבתיהם נזהרין לאכול רק מחלב ישראל שבהשגחה צריכין להזהר שהוא גם מחשש ענין נדרים, וממילא גם בהאספיטעלער המתנהגים במאכלי כשר שיש להם לתקן מה שאפשר להם בזה להשיג מאכלי חלב שבהשגחה כי בפה נוא יארק ליכא בזה שום דוחק. ולכל הפחות ישיגו מאכלי חלב שבהשגחה לאלו שנוהרין בזה בבתיהם ולא לכוף אותם חס ושלום שיאכלו שם מה שנוהרים שלא לאכול.